

Nevypouštějící bezkontextové gramatiky

Bezkontextová gramatika G je **nevypouštějící** právě tehdy, když nemá pravidla ve tvaru $X \rightarrow \lambda$.

Věta: Ke každé bezkontextové gramatice G existuje nevypouštějící bezkontextová gramatika G_1 taková, že $L(G_1) = L(G) - \{\lambda\}$ (jazyky se liší maximálně o prázdné slovo).

Je-li $\lambda \in L(G)$, potom existuje BKG G_2 tak, že $L(G_2) = L(G)$ a jediné pravidlo s λ na pravé straně je $S' \rightarrow \lambda$ a S' (počáteční neterminál) se nevyskytuje na pravé straně žádného pravidla G_2 (tedy $\mathcal{L}_1 \subseteq \mathcal{L}_2$).

Příklad:

$G: S \rightarrow 0S1 \mid \lambda$

$G_1: S \rightarrow 0S1 \mid 01$

$G_2: S' \rightarrow S \mid \lambda, S \rightarrow 0S1 \mid 01$

Převod na nevypouštějící BKG

... aneb, jak se zbavit pravidel ve tvaru $X \rightarrow \lambda$?

Základní myšlenka:

- pravidlo $X \rightarrow \lambda$ se používá pro vyhození X ze slova
  - co když X do slova vůbec nezařadíme?
- ..., $Y \rightarrow uXv, X \rightarrow \lambda, \dots \Rightarrow \dots, Y \rightarrow uXv, Y \rightarrow uv, \dots$

1) Nejprve zjistíme neterminály, které se přepisují na λ :

$U = \{X \mid X \in V_N \wedge X \Rightarrow^* \lambda\}$

Proč tak silně (nestačilo by $X \rightarrow \lambda$ místo $X \Rightarrow^* \lambda$)?

Řešení derivací $X \Rightarrow^{X \rightarrow Y} Y \Rightarrow^{Y \rightarrow Z} Z \Rightarrow^{Z \rightarrow \lambda} \lambda$

Iterační algoritmus pro získání U :

$U_1 = \{X \mid X \in V_N \wedge (X \rightarrow \lambda) \in P\}$

přímý přepis

$U_{i+1} = \{X \mid X \in V_N \wedge (X \rightarrow w) \in P, w \in U_i^*\}$

přepis po $i+1$ krocích

$U_1 \subseteq U_2 \subseteq \dots \subseteq V_N + \text{stabilizace } (\exists k U_k = U_{k+1} = \dots) + U = U_k$

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Převod na nevypouštějící BKG - pokračování

2) Úprava pravidel

do P_1 dáme pravidla tvaru $X \rightarrow u$ taková, že:

- $u \neq \lambda$
- v P je pravidlo $X \rightarrow v_1 Y_1 v_2 \dots v_m Y_m v_{m+1}$, $Y_i \in U$, $v_i \in (V_N - U) \cup V_T$ * a u vzniká z $(v_1 Y_1 v_2 \dots v_m Y_m v_{m+1})$ vypuštěním některých (všech, žádného) symbolů Y_i .

3) Ještě $L(G_1) = L(G) - \{\lambda\}$

zřejmé: G_1 je nevypouštějící BKG, $L(G_1) \subseteq L(G)$, $\lambda \notin L(G_1)$

necht' $w \in L(G)$ a $w \neq \lambda$, tj. $S \Rightarrow^* w$,

pokud se použilo pravidlo z $P - P_1$, pak má tvar $X \rightarrow \lambda$

v derivaci před ním muselo být užito pravidlo $Y \rightarrow uXv$

uděláme novou derivaci s $Y \rightarrow uv$ a bez $X \rightarrow \lambda$

4) Zbývá situace $\lambda \in L(G)$

$G_2 = (V_N \cup \{S'\}, V_T, S', P_1 \cup \{S' \rightarrow \lambda, S' \rightarrow S\})$

Příklad - nevypouštějící BKG

$S \rightarrow aSc \mid A$

$A \rightarrow bAc \mid \lambda$

1) Nejprve zjistíme neterminály, které se přepisují na λ :

$U = \{A, S\}$

2) Upravíme pravidla:

$S \rightarrow aSc \mid A$

$S \rightarrow ac$

(vzniklo z $S \rightarrow aSc$ vypuštěním S)

$A \rightarrow bAc$

(pravidlo $A \rightarrow \lambda$ nepřevádíme)

$A \rightarrow bc$

(vzniklo z $A \rightarrow bAc$ vypuštěním A)

Původní gramatika generuje jazyk $\{a^i b^j c^k \mid i+j=k\}$.

Převedená gramatika generuje jazyk $\{a^i b^j c^k \mid i+j=k, k>0\}$.

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Chomského hierarchie

gramatiky typu 0 (rekurzivně spočetné jazyky $\mathcal{L}_0$)

pravidla v obecné formě

gramatiky typu 1 (kontextové jazyky $\mathcal{L}_1$)

pouze pravidla ve tvaru $\alpha X \beta \rightarrow \alpha w \beta$,

$$X \in V_N, \alpha, \beta \in (V_N \cup V_T)^*, w \in (V_N \cup V_T)^+$$

jedinou výjimkou je pravidlo $S \rightarrow \lambda$, potom se ale S nevyskytuje na pravé straně žádného pravidla

gramatiky typu 2 (bezkontextové jazyky $\mathcal{L}_2$)

pouze pravidla ve tvaru $X \rightarrow w$, $X \in V_N, w \in (V_N \cup V_T)^+$

gramatiky typu 3 (regulární/pravé lineární jazyky $\mathcal{L}_3$)

pouze pravidla ve tvaru $X \rightarrow wY$, $X \rightarrow w$, $X, Y \in V_N, w \in V_T^*$

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Gramatiky typu 3 a regulární jazyky

pouze pravidla ve tvaru $X \rightarrow wY$, $X \rightarrow w$, $X, Y \in V_N, w \in V_T^*$

Podívejme se na derivace generované gramatikami typu 3

$$P: S \rightarrow 0S \mid 1A \mid \lambda, \quad A \rightarrow 0A \mid 1B, \quad B \rightarrow 0B \mid 1S$$

$$S \Rightarrow 0S \Rightarrow 01A \Rightarrow 011B \Rightarrow 0110B \Rightarrow 01101S \Rightarrow 01101$$

Pozorování:

- každé slovo derivace obsahuje právě jeden neterminál
- tento neterminál je vždy umístěn zcela vpravo
- aplikací pravidla $X \rightarrow w$ se derivace uzavírá
- krok derivace = generuje symbol(y) + změni neterminál

Idea vztahu gramatiky a konečného automatu:

neterminál = stav konečného automatu

pravidla = přechodová funkce

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Převod konečného automatu na gramatiku

$$L \in \mathcal{F} \Rightarrow L \in \mathcal{L}_3$$

Důkaz:

$L = L(A)$ pro nějaký konečný automat $A = (Q, X, \delta, q_0, F)$

definujeme gramatiku $G = (Q, X, q_0, P)$, kde pravidla mají tvar

$$p \rightarrow aq, \quad \text{když } \delta(p, a) = q$$

$$p \rightarrow \lambda, \quad \text{když } p \in F$$

ještě $L(A) = L(G)$?

$$1) \lambda \in L(A) \Leftrightarrow q_0 \in F \Leftrightarrow (q_0 \rightarrow \lambda) \in P \Leftrightarrow \lambda \in L(G)$$

$$2) a_1 \dots a_n \in L(A) \Leftrightarrow \exists q_0, \dots, q_n \in Q \text{ tž. } \delta(q_i, a_{i+1}) = q_{i+1}, q_n \in F$$

$$\Leftrightarrow (q_0 \Rightarrow a_1 q_1 \Rightarrow \dots \Rightarrow a_1 \dots a_n q_n \Rightarrow a_1 \dots a_n) \text{ je derivace pro } a_1 \dots a_n$$

$$\Leftrightarrow a_1 \dots a_n \in L(G)$$

QED

A co naopak?

- pravidla $X \rightarrow aY$ kódujeme do přechodové funkce a $X \rightarrow \lambda$ je konec
- ale co pravidla $X \rightarrow a_1 \dots a_n Y$, $X \rightarrow Y$, $X \rightarrow a_1 \dots a_n$?

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Příklad převodu KA na gramatiku

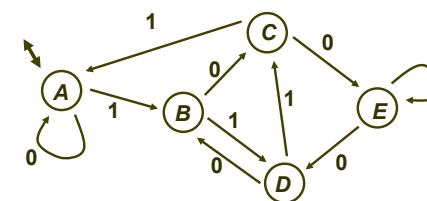
$$A \rightarrow 1B \mid 0A \mid \lambda$$

$$B \rightarrow 0C \mid 1D$$

$$C \rightarrow 0E \mid 1A$$

$$D \rightarrow 0B \mid 1C$$

$$E \rightarrow 0D \mid 1E$$

Příklady derivací:

$$A \Rightarrow 0A \Rightarrow 0 \quad (0)$$

$$A \Rightarrow 1B \Rightarrow 10C \Rightarrow 101A \Rightarrow 101 \quad (5)$$

$$A \Rightarrow 1B \Rightarrow 10C \Rightarrow 101A \Rightarrow 1010A \Rightarrow 1010 \quad (10)$$

$$A \Rightarrow 1B \Rightarrow 11D \Rightarrow 111C \Rightarrow 1111A \Rightarrow 1111 \quad (15)$$

$$L = \{ w \mid w \in \{0,1\}^* \wedge w \text{ je binární zápis čísla dělitelného } 5 \}$$

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Standardizace pravidel regulární gramatiky

Ke každé gramatice $G=(V_N, V_T, S, P)$ typu 3 existuje ekvivalentní gramatika G' , která obsahuje pouze pravidla ve tvaru: $X \rightarrow aY$ a $X \rightarrow \lambda$.

Důkaz:

definujeme $G'=(V'_N, V_T, S, P')$, kde pravidla P' získáme takto

P	P'
$X \rightarrow aY$	$X \rightarrow aY$
$X \rightarrow \lambda$	$X \rightarrow \lambda$
$X \rightarrow a_1 \dots a_n Y$	$X \rightarrow a_1 Y_2, Y_2 \rightarrow a_2 Y_3, \dots, Y_n \rightarrow a_n Y$
$Z \rightarrow a_1 \dots a_n$	$Z \rightarrow a_1 Z_1, Z_1 \rightarrow a_2 Z_2, \dots, Z_n \rightarrow \lambda$

($Y_2, \dots, Y_n, Z_1, \dots, Z_n$ jsou nové neterminály - pro každé pravidlo jiná sada)

zbývá $X \rightarrow Y$

definujeme $U(X) = \{Y \mid Y \in V_N \wedge X \Rightarrow^* Y\}$

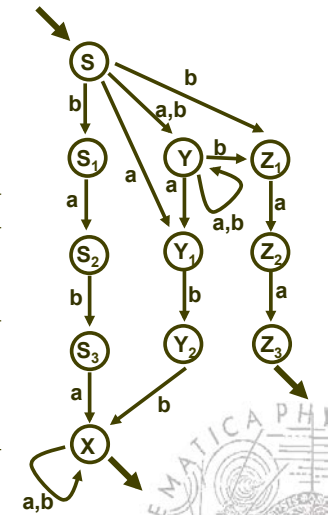
efektivní postup $U_1 = \{Y \mid (X \rightarrow Y) \in P\}, U_{i+1} = U_i \cup \{Y \mid (Z \rightarrow Y) \in P, Z \in U_i\}$

$X \rightarrow Y$	$X \rightarrow w$ pro všechna $Z \rightarrow w$ z P' a $Z \in U(X)$

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Příklad standardizace regulární gramatiky

Originální	Převedená
$S \rightarrow babaX$	$S \rightarrow bS_1$ $S_1 \rightarrow aS_2$ $S_2 \rightarrow bS_3$ $S_3 \rightarrow aX$
$S \rightarrow Y$	$S \rightarrow aY \mid bY \mid aY_1 \mid bZ_1$
$Y \rightarrow aY \mid bY$	$Y \rightarrow aY \mid bY$
$Y \rightarrow abbX$	$Y \rightarrow aY_1$ $Y_1 \rightarrow bY_2$ $Y_2 \rightarrow bX$
$Y \rightarrow baa$	$Y \rightarrow bZ_1$ $Z_1 \rightarrow aZ_2$ $Z_2 \rightarrow aZ_3$ $Z_3 \rightarrow \lambda$
$X \rightarrow aX \mid bX \mid \lambda$	$X \rightarrow aX \mid bX \mid \lambda$

$L = \{ w \mid w = babau \vee w = uabbb \vee w = ubaa, u, v \in \{a, b\}^* \}$

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Převod gramatiky na konečný automat

$L \in \mathcal{L}_3 \Rightarrow L \in \mathcal{F}$

Důkaz:

$L = L(G)$ pro nějakou gramatiku $G = (V_N, V_T, S, P)$ typu 3 obsahující pouze pravidla ve tvaru: $X \rightarrow aY$ a $X \rightarrow \lambda$

definujeme nedeterministický konečný automat

$A = (V_N, V_T, \delta, \{S\}, F)$, kde:

$F = \{ X \mid (X \rightarrow \lambda) \in P \}$

$\delta(X, a) = \{ Y \mid (X \rightarrow aY) \in P \}$

ještě $L(G) = L(A)$

1) $\lambda \in L(G) \Leftrightarrow (S \rightarrow \lambda) \in P \Leftrightarrow S \in F \Leftrightarrow \lambda \in L(A)$

2) $a_1 \dots a_n \in L(G)$

$\Leftrightarrow$ existuje derivace $(S \Rightarrow a_1 X_1 \Rightarrow \dots \Rightarrow a_1 \dots a_n X_n \Rightarrow a_1 \dots a_n)$

$\Leftrightarrow \exists X_0, \dots, X_n \in V_N$ tž. $\delta(X_i, a_{i+1}) \ni X_{i+1}, X_0 = S, X_n \in F \Leftrightarrow a_1 \dots a_n \in L(A)$

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Levé (a pravé) lineární gramatiky

Gramatiky typu 3 nazýváme také *pravé lineární* (neterminál je vždy vpravo).

Obdobně - gramatika G je *levá lineární*, jestliže má pouze pravidla tvaru $X \rightarrow Yw, X \rightarrow w, X, Y \in V_N, w \in V_T^*$ (neterminál je vždy vlevo).

Věta: Jazyky generované levou lineární gramatikou jsou právě regulární jazyky.

Důkaz:

- „otočením“ pravidel dostaneme pravou lineární gramatiku

$X \rightarrow Yw, X \rightarrow w$ převedeme na $X \rightarrow w^R Y, X \rightarrow w^R$

- získaná gramatika generuje jazyk L^R

- víme, že regulární jazyky jsou uzavřené na reverzi tudíž protože L^R je regulární, je i $L = (L^R)^R$ regulární

- takto lze získat všechny regulární jazyky

Automaty a gramatiky, Roman Barták

Lineární gramatiky (a jazyky)

Můžeme levě a právě lineární pravidla používat najednou?

Další zobecnění - **gramatika je lineární**, jestliže má pouze pravidla tvaru $X \rightarrow uYv$, $X \rightarrow w$, $X, Y \in V_N$, $u, v, w \in V_T^*$ (na pravé straně vždy maximálně jeden neterminál).

Lineární jazyky jsou právě jazyky generované lineárními gramatikami.

Zřejmě: regulární jazyky $\subseteq$ lineární jazyky

Platí také: regulární jazyky $\subseteq$ lineární jazyky?

NE!

$\{0^n 1^n \mid n \geq 1\}$ není regulární jazyk, ale je lineární ($S \rightarrow 0S1 \mid 01$)

Pozorování:

lineární pravidla lze rozložit na levě a právě lineární pravidla

$S \rightarrow 0A$, $A \rightarrow S1$

Automaty a gramatiky, Roman Barták